

Niyâzi, *Pakistan key liye Mişâli Nizâm-ı Ta'lim ki Teşkil: Ta'limât-ı Nebevi ki Rôşni meyn*, Lahore 2002; Mazhar Muin, *Pakistan meyn 'Arabî Zübân*, Lahor 2003, s. 69-189; Aamer Shahzad, *Pakistan Almanac Pakistan Affairs 2006*, Lahore, ts. (Rock Publications), s. 336-337; *Pakistan meyn Ta'lim aor Nicî Şu'be*, İslâmâbâd, ts. (Institute of Policy Studies); Ziaul Haque, "Muslim Religious Education in Indo-Pakistan", *IS*, XIV/4 (1975), s. 292; Salim Mansur Khalid – M. Fayyaz Khan, "Pakistan: The State of Education", *MW* (Special Issue Pakistan), XCVI/2 (2006), s. 312-313; Khalid Rahman – Syed Rashad Bukhari, "Pakistan: Religious Education and Institutions", a.e., XCVI/2 (2006), s. 332; Abdülhamit Birışık, "Batı İçin Pakistan Medreselerinin İfade Ettiği Anlam Üzerine Yerinden Bir Bakış", *Dem Dergi*, sy. 3, İstanbul 2008, s. 72-82; a.m.f., "Hindistan", *DİA*, XVIII, 94-101; a.m.f., "Mahmûd Hasan Diyûbendî", a.e., XXVII, 366-367; a.m.f., "Medrese", a.e., XXVIII, 333-337; Azmi Özcan, "Dârü-lûm", a.e., VIII, 554.

ABDÜLHAMİT BİRİŞİK

SAİYİD ATHAR ABBAS RIZVI

Endonezya. Endonezya'da eğitim ve öğretim çeşitli kademelere ayrılmıştır. İslâmî eğitim evlerinde, "langgar" denilen küçük ibadethanelerde veya hususi binalarda Kur'an öğretimi ve ilmiyel bilgileriyle başlar. Cava'da daha yüksek seviyedeki din eğitimi "pesantren" (santrilerin yeri) denilen geleneksel eğitim kurumlarında verilir. Bu okullarda okuyan talebelere "santri", hocaya "kiai" denir. Diğer Endonezya adalarındaki benzer eğitim kurumlarına Sumatra'nın Açe bölgesinde "rangkang", Minangkabau bölgesinde "surau" adı verilir. Pesantrenlerin tarihi Cava'da İslâm öncesi Hindu dönemine kadar gider. Geleneksel Cava edebiyatına göre "guru" denilen hocalar o dönemde Hindu-Budist mistisizmi ve felsefesinin öğretildiği okullar açmıştır. Guruların İslâmiyet'e girmesiyle bu okulların giderek pesantrenlere dönüştüğü ve öğrencilerin topluca müslüman olduğu ileri sürülmüştür. Demak vekâyi'nâmelerine göre pesantrenler, ilk defa XV. yüzyılın ikinci yarısında Cava'nın İslâmlaşmasında önemli rol oynayan "velî"ler tarafından kurulmaya başlandı. Dokuz velîden ilki kabul edilen Raden Rahmet'in (Sunan Ngampel) Doğu Cava'nın Surabaya şehri yakınlarındaki Ngampel-Denta'da, Sunan Giri'nin aynı şehrin kuzeyindeki Giri'de pesantrenler açtığı belirtilmektedir. Pesantrenler, diğer Endonezya adalarında yaşayan halkların da müslüman olmasında önemli rol oynamıştır. Pesantrenlerde hoca ve yardımcıların evleri, dershaneler, cami ve "pondok" adı verilen öğrenci yurtları bulunur. Pesantren hocası eğitimi gönüllü olarak yapar, geçimini de ziraî faaliyetlerle sağlar. Buralardaki cami ve yurtlar vakıf gelir-

leriyle inşa edilir. Talebelerin ders ve hoca seçiminde serbest olduğu pesantrenlerde belirli bir sınıf sistemi, müfredat programı, imtihan, diploma gibi uygulamalar yoktur. Burada öğrencinin mânevî ve ahlâkî durumunu yükseltmeye önem verilir ve daha çok kitap takip etme usulüne dayanarak ezberci bir eğitim sistemi uygulanır. XX. yüzyılın başlarına kadar pesantrenlerde sadece Kur'an-ı Kerim, Arapça ve klasik İslâmî ilimlerle Malay ve Cava dilleri okutulmaktaydı. XIX. yüzyılın sonlarına doğru Hollanda sömürge hükümeti tarafından Batı tipi okullar açılıp 1920'lerden sonra müslüman cemiyetlerin kurduğu özel ve modern eğitim kurumları olan medreseler faaliyete geçinceye kadar pesantrenler Endonezyalılar'ın yegâne eğitim kurumuydu. Günümüzde sayıları 5000'i aşan pesantrenlerin çok azı yüksek okul seviyesindedir. Bazıları resmî müfredat programları uygulayan ilk, orta ve lise seviyesinde medreseler, genel ve meslekî okullar açarak modern eğitim vermeye başladılar. Doğu Cava'nın Ponorogo şehri yakınlarındaki Gontor'da bulunan Pondok Modern en çok tanınan pesantrenlerdendir. Doğu Cava'nın Jombang şehri civarında Kiai Hâşim Eş'arî tarafından 1899'da kurulan, birçok müslüman lider ve medrese hocasının yetiştiği Tebuireng Pesantreni 1970'li yılların sonunda Hâşim Eş'arî Üniversitesi'ne dönüştürüldü.

Hollanda sömürge hükümeti, 1848'de Cava'da toplumun üst tabakasından öğrencilerin girebildiği ilkokul seviyesinde okullar, ardından bunlara öğretmen yetiştirmek için başka okullar, Cakarta'da Dokter-Djawa adıyla sağlık memuru yetiştirecek bir okul (1851), idarî personel ihtiyacını karşılamak amacıyla Bandung, Magelang ve Prabalingga gibi büyük şehirlerde Hoofdenschoolen adı altında mek-

tepler kurdular. Sayı ve kalite bakımından yetersiz olan yarı meslek okulu niteliğindeki bu okullar zaman içinde çeşitli değişikliklere uğradı. Sömürge hükümeti 1893 yılından itibaren iki tip ilköğretim okulu açmaya başladı. Bunlar, aristokrat ailelerin çocukları ile yarı meslek okullarını bitiren öğrencilerin girebildiği birinci sınıf yerli okullar ve okuma yazma öğretmeyi hedefleyen ikinci sınıf yerli okullardı. 1906'dan sonra eğitim ve öğretimi geliştirmek amacıyla ikinci sınıf yerli okulların sayısı arttırılmaya ve ilk defa köy okulları kurulmaya başlandı. 1909 yılı sonu itibarıyla 723 köy okulu vardı; bu rakam 1912'de 2500'e ulaştı. Birinci sınıf yerli okulların ihtiyaca cevap verememesi üzerine 1914'te yedi yıllık Hollanda yerli okulları açılmaya başlandı, ayrıca istenen seviyede eğitim veremeyen ikinci sınıf yerli okullar da standart okullara dönüştürüldü. Hollanda yerli okulları daha sonra ülkedeki Avrupa okulları seviyesine çıkarıldı ve Avrupalılar'a açık olan bu okullara Endonezyalılar'ın da girmesi sağlandı. Ailelerin çocuklarını Hollanda eğitim yapan sömürge okullarına göndermek istemeleri üzerine hükümet, Endonezyalılar için ikinci sınıf yerli okulları veya standart okulları bitirenlerin girebildiği, Avrupa ilkokulları seviyesinde "schakelschool" denilen yeni okullar kurmaya başladı (1922). Memur yetiştirmeyi amaçlayan Hoofdenschoolen adlı okullar, 1900'de yeniden düzenlenip daha önce kurulan yerli idareci yetiştirme okulları gibi ortaokul seviyesindeki okulların müfredat programına yaklaştırılmaya çalışıldı. Sağlık memuru ihtiyacını karşılamayı amaçlayan Dokter-Djawa okulu, 1902'de islah edilerek üç yıllık bir hazırlık sınıfından sonra altı yıl eğitim veren yerli doktor yetiştirme okuluna çevrildi. 1904'te bu okul mezunlarına Hollanda'da tıp fakültelerine gir-

Endonezya'nın Sulavesi adasındaki Palu'da dini bir okul ve öğrencileri

me ve burada 1,5 yıl okuduktan sonra "Avrupa tıp doktoru" derecesini alma hakkı tanındı. Yerli doktor yetiştirme okulunun eğitim süresi 1913'te yedi yıla çıkarılıp Surabaya'da açılan Hollanda Hindistanı doktorlar okulu seviyesine yükseltildi. Her yıl yirmi beş öğrenci alan bu okullar on dört yılda 135 kişi mezun verebildi. Ayrıca değişik şehirlerde tarım, öğretmenlik, veterinerlik, hukuk, idarecilik, mühendislik okulları açıldı. Kolej seviyesinde eğitim yapan bu okullar, sömürge döneminin sonuna kadar Endonezya'da Batı eğitimi veren en yüksek seviyedeki meslek okullarıydı. Ancak 1940 yılına kadar bu okullardan sadece 637 Endonezyalı mezun olabildi. 1930 sayımına göre ülke çapındaki okur yazar oranı % 7,4 olup bunların büyük bölümü Endonezyalılar'ın kurdukları özel okullarda okumuştular. Halk eğitimine ciddi olarak eğilmeyen sömürge hükümeti, devlet okullarında normal ders saatleri dışında seçmeli din derslerinin verilmesini prensipte kabul etmesine rağmen İslâmî çevrelerin laik eğitime dayanan sömürge okullarına karşı olumsuz tutumu ve hükümetin bu maksatla maddî destek sağlamaması yüzünden Müslümanlık'la ilgili din eğitimi verilemedi. Buna karşılık devletin malî desteğini alan kilise ve Hıristiyan kuruluşları devlet okullarında Hıristiyanlık'la ilgili seçmeli din dersleri okuttu.

Hollanda sömürge hükümeti tarafından kurulan resmî okulların yetersizliği ve misyoner okullarının giderek çoğalması müslüman cemiyetleri, XX. yüzyılın başlarından itibaren geleneksel eğitim sistemi uygulayan pesantrenlerin yanı sıra modern eğitim sistemini uygulamaya yöneltti. Bu amaçla kurulan cemiyet ve vakıflar vasıtasıyla medrese adı altında daha çok ilk ve ortaokul seviyesinde özel okullar ve eğitim kurumları açıldı. Orta Cava'da Yogyakarta şehrinde Kiai Hacı Ahmed Dahlan'ın kurduğu (1912) modernist eğilimli Muhammediyye Cemiyeti eğitim ve öğretim alanında önemli hizmetler gerçekleştirdi. Teşkilâtın okul sayısı 1932'de 316'ya, 1938'de 1774'e ulaştı. Bunlar arasında dinî ve meslekî okullar yanında kız ve erkek öğretmen okulları da bulunmaktaydı. Sumatra'nın Minangkabau bölgesindeki modernist liderler tarafından 1909'da Padang'da hizmete sokulan Edebiyye adlı okulu, başta Padang Panjang olmak üzere çeşitli yerleşim merkezlerinde açılan Tavalib okulları takip etti. Kızların eğitimine de önem veren müslüman liderler 1915'te Padang Panjang'da Diniyah Puteri adıyla bir kız okulu açtılar.

Cakarta'daki Endonezya Arap toplumu tarafından kurulan Cem'iyet-i Hayr 1905'te ilkokul seviyesinde hem dinî hem genel derslerin okutulduğu, düzenli müfredatı ve sınıfları bulunan bir okul açtı. Arap asıllı Endonezyalılar'ın oluşturduğu el-İrşâd Cemiyeti de eğitime özel bir önem vererek Cirebon, Bumiayu, Tegal, Pakelangan, Surabaya ve Lavang gibi yerlerde XX. yüzyılın ilk yarısında ilkokullar açtı. 1930'da Surabaya'da bir öğretmen okulu ile Felemenkçe eğitim veren bir schakelschoolu faaliyete sokan el-İrşâd, Cakarta'da ilkokul ve ortaokul seviyesinde okullara, ayrıca bir öğretmen okuluna sahipti. Batı Cava'nın Majalengka şehrinde faaliyet gösteren Hacı Abdülhalim liderliğindeki Perşarikatan Ulama adlı teşkilâtın yetişkinlere yönelik kurslarla başlattığı eğitim faaliyeti, 1932'de hizmete giren Santi Asrama adlı okul ve çevre bölgelerdeki medreselerle devam etti.

Modernist eğilimli müslüman liderler eğitimde İslâmî prensiplere aykırı olmayan Batı'nın teşkilât yapısını, metot ve teknikleri benimsediler. Muhammediyye ve Persatuan Islam gibi modernist İslâmî teşkilâtlara ait okulların sömürge okullarından farkı fen ve sosyal bilimlerle ilgili derslerin yanında dinî derslerin de zorunlu olmasıydı. Bu okullarda Arapça'nın yanı sıra Felemenkçe, İngilizce, Fransızca ve Almanca öğretilmekteydi. Özel okullar arasında kültürel milliyetçilik temeline dayanan Taman Siswa (eğitim bahçesi) okullarını da anmak gerekir. İlk defa 1922'de Suwardi Suraningrat öncülüğünde kurulan ve meşhur eğitimci Ki Hacer Devantoro (Ki Hadjar Dewantoro) tarafından geliştirilen bu okullar Cava kültürü ve hayat tarzını öğretmeyi, öğrencilere sağlam bir karakter ve ahlâk kazandırmayı hedeflemekteydi. Ancak hükümet tarafından onaylanan müfredat programlarına ve yetişmiş öğretmenlere sahip olmadığından cemiyetlerin açtığı okulların çoğu sömürge idaresi tarafından "korsan okul" sayılmış, modern eğitim metot ve tekniklerini uygulayan bazı Muhammediyye ve Sarekat Islam okulları 1930 yılından sonra resmen tanınmış ve maddî yardım alabilmiştir. Fakat 1920'li ve 1930'lu yıllarda birçok modernist eğilimli öğretmeni sömürge yönetimi siyasete karıştığı gerekçesiyle ya meslekten uzaklaştırmış ya da sürgün etmiştir.

Yönetim, rejime karşı olarak gördüğü müslümanların özel eğitim kurumlarını denetim altına almak amacıyla 1905'te bir eğitim kanunu çıkardı. Guru Kanunu diye bilinen ve Cava adasında geçerli olan bu

kanunla din eğitimi için mahallî yetkililerden yazılı izin alınması, verilecek eğitimin özelliklerinin belirtilmesi ve talebelerin isim listelerinin tutulması zorunlu hale getirildi. 1925'te yayımlanan ve bütün Endonezya'da müslümanların kurduğu okulları denetim altına almayı hedefleyen yeni bir eğitim kanunu müslüman grupların şiddetli protestosuna mâruz kaldı. Laik eğitim sistemi uygulayan ve milliyetçilik ideolojisi temeline dayanan Taman Siswa okulları için de benzer düzenlemeler getirildi. Özel okulları denetim altına almak için 1932'de çıkarılan kanun müslüman grupların karşı çıkması üzerine genel vali tarafından uygulamadan kaldırıldı (Şubat 1933).

Gerek 1942-1945 yılları arasındaki Japon işgali gerekse bunu izleyen bağımsızlık mücadelesi döneminde eğitim öğretim alanında ve bilhassa din eğitiminde önemli bir değişiklik olmadı. Ancak bağımsızlıktan sonra eğitimde büyük hamlelere girişildi. Eğitim ve Kültür Bakanlığı tarafından yönetilen modern ve laik bir eğitim sisteminin geliştirilmesine ve eğitim kurumlarının sayısının arttırılmasına çalışıldı. Asırlardır devam eden geleneksel İslâmî eğitim sistemini tanıyan hükümet bu eğitimin modernleştirilmesini sağlamak için ülkedeki dinî okulların koordinasyonuna yönelik bazı çalışmalara girişti. 1953-1960 yılları arasında ilkokullara giden öğrenci sayısı 1,7 milyondan 2,5 milyona ulaştı. Çoğunluğu Cava'da olmak üzere yüksek okul ve üniversite seviyesinde resmî ve özel okullar açıldı. 1930'da % 7,4 olan yetişkin okur yazar oranı 1961 yılında % 46,7'ye, 2005'te de % 90,4'e ulaştı. Din eğitimi yürütmek üzere Din İşleri Bakanlığı kuruldu. Devlet okullarında eğitim gören yedi-yirmi yaş grubundaki öğrencilere din eğitimi öğleden sonraları medreselerde verilmektedir. İlk, orta ve lise seviyesindeki devlet okullarında din derslerinin genel derslere oranı yarı yarıyadır. Son yıllarda pesantren vb. geleneksel eğitim kurumlarının modernleşmesini isteyen hükümet modern eğitim metodolojisini uygulayan bazı yeni pesantrenler kurdu.

Din İşleri Bakanlığı'na bağlı olan ve din öğretmeni yetiştiren Sekolah Guru Agama Islam adlı meslek okulları genel ilkokulu ve ibtidâiye medreselerini bitirenlerle genel ortaokulu ve seneviyye medreselerinden mezun olanları kabul etmekteydi. Dinî hâkim yetiştiren Sekolah Guru Hakim Agama Islam adlı okullar da dört yıllık eğitim vermekte ve genel ortaokulu veya seneviyye medreselerini bitirenleri almaktaydı. Sadece Cava'da bulunan bu okul-

lar 1951'den sonra Pendidikan Guru Agama ve Sekolah Guru Hakim Agama gibi adlar altında bütün ülkede kurulmaya başlandı. İlk bölümü dört, ikinci bölümü iki olmak üzere altı yıl süreyle eğitim veren Pendidikan Guru Agama din öğretmeni yetiştiriyordu. Sekolah Guru Hakim Agama ise 1954'te dört yıllık Pendidikan Hakim Agama Negeri adlı okullara dönüştürüldü.

Yüksek seviyede din öğretimi veren bir üniversite kurmak isteyen müslümanlar, 1940'ta Batı Sumatra'nın Padang şehrinde eğitimci Mahmûd Yûnus'un öncülüğündeki teşebbüsün savaş yüzünden başarısız kalmasından sonra 1945 yılı başlarında Yogyakarta'da açılan ve daha sonra Endonezya İslâm Üniversitesi'ne dönüşen Sekolah Tinggi Islam ile yüksek öğretim kurumuna kavuştu. 1951'de Perguruan Tinggi Islam Djakarta adıyla açılan yüksek okul daha sonra Cakarta İslâm Üniversitesi haline geldi. Din İşleri Bakanlığı din öğretmeni ve hâkim yetiştirmek için 1951'de Yogyakarta'da Perguruan Tinggi Agama Islam Negeri ve Perguruan Hakim Islam Negeri adlarında yüksek okulları faaliyete geçirdi. 1957'de Cakarta'da aynı amaçla yönelik olarak Akademi Dinas Ilmu Agama kuruldu. Değişik adlar altında açılan okullar, 1960'ta Din İşleri Bakanlığı'na bağlı Devlet İslâm Enstitüsü adıyla yeniden düzenlendikten sonra büyük bir gelişme gösterdi ve sayıları günümüzde on dörde ulaştı. Her enstitü bünyesinde Usûlüddin, Şeriat, Terbiye, Âdâb ve Dâvet fakülteleri bulunmakta, bazılarında lisans üstü eğitim verilmektedir. Yakın dönemde Institut Agama Islam Negeri'lerden en büyüğü olan Cakarta'daki Şerif Hidâyetullah Devlet İslâm Enstitüsü aynı adla İslâm Üniversitesi'ne dönüştürüldü. Bu kurumlardan mezun olanlar Din İşleri Bakanlığı'nda, çeşitli eğitim kurumları ile dinî mahkemelerde, orduda ve polis teşkilâtında din öğretmeni veya din görevlisi olarak istihdam edilmektedir.

1965 yılına kadar seçmeli ders şeklinde okutulan din dersleri, bu tarihten sonra ilkokulun dördüncü sınıfından üniversitenin ikinci sınıfına kadar bütün resmî okullarda zorunlu ders haline getirildi. Bu derslerin düzenlenmesiyle Din İşleri Bakanlığı görevlendirildi. Din derslerinin zorunlu hale gelmesi ülkede değişik çevreler arasında tartışmalara yol açtı. Laik çevreler bunun gereksizliğini savunurken bazıları okullarda din eğitimi verilmesine karşı çıktı. Bunun yanında, din derslerinin yerine farklı dinlere mensup cemaatler arasındaki gerginliğin giderilmesini amaçla-

yan genel din kültürü dersleri verilmesini önerenler de oldu. Suharto döneminde bir kısım meclis üyelerinin din derslerinin tekrar seçmeli ders yapılması ve Din İşleri Bakanlığı'nın bütçesinin kısıtlanması yönünde 1973'te meclise verdikleri kanun teklifi hem parlamentoda hem parlamento dışındaki İslâmî çevrelerde şiddetli tepkilere yol açınca geri çekildi. 2003 yılında çıkarılan yeni eğitim kanununda her öğrencinin kendi dininden olan bir öğretmenden din dersi alması hakkı teyit edildi.

Günümüzde altı yıllık ilköğretimle orta öğretimin üç yıllık birinci kademesi zorunlu eğitim kapsamındadır. Anaokulundan üniversiteye kadar ülkedeki eğitim kurumlarının çoğu Eğitim ve Kültür Bakanlığı'na, bir kısmı Din İşleri Bakanlığı'na bağlıdır. Ayrıca Savunma, İçişleri, Ekonomi ve Sanayi bakanlıklarının daha çok yüksek okul seviyesinde okulları bulunmaktadır. 1984-1985 akademik yılında Eğitim ve Kültür Bakanlığı bünyesinde 29.270.000 öğrenci ilkokul, 5.342.000 öğrenci ortaokul, 2.733.000 öğrenci lise, 1.023.000 öğrenci üniversitede öğrenim görmekteydi. Aynı akademik yılda Din İşleri Bakanlığı'nın sorumluluk alanına giren 25.971 medreseye bağlı 20.834 ilkokulda 3.409.188, 3744 ortaokulda 469.022, 1393 lisede 131.486 öğrenci okumakta olup toplam 4.009.696 öğrenci medreselere devam ediyordu. 2001-2002 yılı istatistiklerine göre medrese adıyla anılan ilk ve ortaöğretim kurumlarının toplam sayısı 37.362'dir, bu da genel okul sayısına göre % 17,6'lık bir orana tekabül etmektedir. 1980'li yılların sonlarından itibaren ülkede çeşitli vakıf ve dernekler tarafından özel İslâmî okullar açıldı. Hem dinî hem sosyal ve fen içerikli derslerin okutulduğu, daha çok İngilizce eğitim verilen bu okulların medrese ve pesantrenlerden temel farkı bütün derslerin İslâmî bir bakış açısına göre öğretilmeye çalışılmasıdır. Gü-

nümüzde ülkede üniversite, enstitü, akademi ve yüksek okul adı altında doksan sekiz resmî ve 2000 civarında özel yüksek öğretim kurumu vardır. 1990'lı yıllardan itibaren bu özel kurumların sayısında hızlı bir artış oldu. Çoğunluğu cemiyetler tarafından açılan kurumların sayısı fazla görünmesine rağmen öğrenci sayısı ve okul kapasitesi bakımından resmî kurumlarla hemen hemen aynı düzeydedir. 2005 yılından başlayarak açık üniversite şeklinde yüksek öğretim hizmeti verilmektedir. Cakarta'daki Endonezya Üniversitesi, Bandung'daki Yüksek Teknoloji Enstitüsü ile Yogyakarta'daki Gajah Mada Üniversitesi ülkenin en gözde resmî yüksek öğretim kurumlarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mahmud Junus, *Sedjarah Pendidikan Islam di Indonesia*, Djakarta 1960; R. van Niel, *The Emergence of the Modern Indonesian Elite*, The Hague 1960, s. 26-30, 51-55, 68-72, 176-179, 219-222; P. W. van der Veur, *Education and Social Change in Colonial Indonesia*, Ohio 1969; Taufik Abdullah, *Schools and Politics: The Kaum Muda Movement in West Sumatra, 1927-1933*, Ithaca 1971; D. Noer, *The Modernist Muslim Movement in Indonesia, 1900-1942*, Singapore 1973, s. 12-15, 44, 46, 52-59, 64-65, 70-71, 175-183, 306-309; a.m.f., *Administration of Islam in Indonesia*, Ithaca 1978, s. 24-34; K. A. Steenbrink, *Pesantren, Madrasah, Sekolah: Recente Ontwikkelingen in Indonesische Islamonderricht*, Mepel 1974; S. Dhofier, "Islamic Education and Traditional Ideology on Java", *Indonesia: Australian Perspectives* (ed. J. J. Fox v.d.g.r.), Canberra 1980, s. 263-271; a.m.f., *Tradisi Pesantren: Studi Tentang Pandangan Hidup Kyai*, Jakarta 1982; B. J. Boland, *The Struggle of Islam in Modern Indonesia*, The Hague 1982, s. 112-122; S. Nasution, *Sejarah Pendidikan Indonesia*, Bandung 1983; M. A. Rais, "The Case of Endonesia (1)", *Muslim Society, Higher Education and Development in Southeast Asia* (ed. Sharom Ahmat - Sharon Siddique), Singapore 1987, s. 9-27; Y. A. Muhaimin, "The Case of Endonesia (2)", a.e., s. 28-43; *The Impact of Pesantren in Education and Community Development in Indonesia* (ed. M. Oepen - W. Karcher), Jakarta 1988; L. W. C.

Endonezya
İslâm
Üniversitesi -
Yogyakarta

van den Berg, "Het Mohammedaansche godsdienstonderwijs op Java en Madoera en de daarbij gebruikte Arabische boeken", *Tijdschrift voor Indische Taal-, Land, en Volkenkunde*, XXXI, Batavia 1886, s. 519-555; L. Castles, "Notes on the Islamic School at Gontor", *Indonesia*, I, Ithaca 1966, s. 30-45; R. T. McVey, "Taman Siswa and the Indonesian National Awakening", *Indonesia*, IV (1967), s.128-149; G. W. Jones, "Religion and Education in Indonesia", *a.e.*, XXII (1976), s. 19-56; J. Uddin, "Profile of Muslim Education in Indonesia", *Muslim Education Quarterly*, V/1, Cambridge 1987, s. 36-52; Abdullah Saeed, "Towards Religious Tolerance Through Reform in Islamic Education: The Case of the State Institute of Islamic Studies of Indonesia", *Indonesia and the Malay World*, XXVII/79, London 1999, s. 177-191; R. A. Lukens-Bull, "Two Sides of the Same Coin: Modernity and Tradition in Islamic Education in Indonesia", *Anthropology and Educational Quarterly*, XXXII/3, Oxford 2001, s. 350-372; İsmail Hakkı Göksoy, "Endonezya'da Din Eğitimi Kurumları ve Tarihi Gelişimleri", *Di-nî Araştırmalar*, V/15, Ankara 2003, s. 37-63; Muhammad Sirozi, "Secular-Religious Debates on the Indonesian National Education System: Colonial Legacy and a Search for National Identity in Education", *Intercultural Education*, XV/2, Philadelphia 2004, s. 123-137; Muhammad Zuhdi, "Modernization of Indonesian Islamic Schools' Curricula, 1945-2003", *International Journal of Inclusive Education*, X/4-5, London 2006, s. 415-427; "Pesantren", *Encyclopaedie van Nederlandsch Indië*, 's-Gravenhage, 1917-39, III, 388-389; R. A. Kern, "Pasantren", *EI*, III, 1028-1030.

İSMAİL HAKKI GÖKSOY

Malezya. Malezya'da eğitim ve öğretim büyük oranda ülkenin eski tarihî tecrübe-

si ve geçirmiş olduğu sömürge idaresinin politikalarıyla şekillenmiştir. 1511'de bölgeye gelen Portekizliler'i 1641'de Hollandalılar takip etti. 1874 yılından itibaren ülkenin tamamı İngiliz yönetimine girdi. Dolayısıyla 1957'de bağımsızlığına kavuşan ülkenin bugünkü eğitim sistemi büyük ölçüde İngiliz eğitim sisteminin etkisi altında kaldı. Ayrıca Malezya sömürge döneminden çok etnikli bir toplum yapısı devraldığından eğitim ve dil her zaman siyasi tartışma konuları arasında yer aldı. 2000 yılı istatistiklerine göre ülkede 23 milyon olan nüfusun % 65,1'ini Bumiputera (Malaylar ve diğer yerli topluluklar), % 26'sını Çin asıllılar, % 7,7'sini Hint asıllılar oluşturmaktadır. Nüfusun % 60,4'ü müslüman, % 19,2'si Budist, % 9,1'i hristiyan, % 6,3'ü Hindu'dur. % 2,6'sı Konfüçyüsçü yahut Taoist veya Çin inançlarına mensuptur. Malaylar'ın tamamı müslümandır. Çinliler'in çoğunluğu Budizm'i, geri kalanı Hristiyanlık, Konfüçyanizm ve diğer Çin inançlarını benimsemiştir. Hintliler'in çoğunluğu Hinduizm'e, az bir kısmı Müslümanlığa tâbidir.

Malaylar'da ilk eğitim geleneksel olarak mescid ve camilerin yanındaki "surau" denilen mekânlarda verilir. Mescid veya zâviye tipindeki yerlerde mahallî din hocaları tarafından programsız bir şekilde yapılan bu eğitim, çocuklara Kur'an tilâveti ve temel dinî bilgilerin öğretimini esas alan

en alt seviyedeki bir eğitim faaliyetidir. Daha düzenli ve ileri seviyedeki din eğitimi "pondok" adı verilen geleneksel dinî eğitim kurumlarında yapılır. Pondoklar yerleşim yerlerinde birkaç dönümlük arazi üzerinde kurulan, içerisinde mescid ve yurtların yanı sıra hocaların ve yardımcıların kaldığı evlerin yer aldığı bir tür kampüs şeklindedir. Bazıları da cami ve mescidlerin veya pondok hocalarının evlerinin yanı başında kurulmuştur. Pondoklardaki eğitim geleneksel İslâm ilimleriyle sınırlıdır. Eğitim dili umumiyetle Arap alfabesiyle yazılan Malayca (Câvî) ve Arapça'dır. Pondoklarda Kitab Jâwî denilen Arapça dinî metinlerle bunların Malayca tercümesi okutulur. Öğrenciler gruplar halinde bir hocaların etrafında oturur, Kur'an tilâvetini ve Arapça gramer kurallarını öğrenir, sonraki yıllarda ya Arapça veya Malayca'ya tercüme edilen kitaplar okurlar. Tekrara ve ezberlemeye dayanan bir metodun takip edildiği pondoklarda eğitimini bitirenlerin bazıları daha ileri seviyede dinî eğitim almak üzere Suudi Arabistan ve Mısır gibi ülkelere gider. Pondoklar Malezya'da Malay kimliğinin ve birliğinin muhafazasında önemli rol oynar. Modern eğitim veren okulların sayısının fazla olduğu güneydeki Malay eyaletlerinde pondoklar daha az öneme sahipken özellikle Kelantan, Trengganu ve Kedah gibi Kuzey Malay eyaletlerinde daha yaygın ve köklüdür. Güneydeki Cohor Sultanlığı, pondokların çoğunu XX. yüzyıl başlarından itibaren Batı eğitim sistemi uygulayan modern okullara dönüştürmeye çalıştığı için bu eyalette geleneksel pondokların önemi giderek azaldı. Pondoklar, Malezya'da XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra modern eğitim kurumları oluşturuluncaya kadar ülkenin yegâne eğitim kurumları idi. Geleneksel pondok eğitimi günümüzde hâlâ devam etmekle birlikte bazıları programlarına yeni dersler ilâve ederek modernleşme sürecine girdi veya özel dinî okullara dönüştü.

XX. yüzyılın başlarından itibaren Malezya'da Ortadoğu'da ve özellikle Mısır'daki modernist dinî hareketlerin etkisiyle açılmaya başlanan medreseler bölgede modern dinî eğitim kurumları olarak tanınır. Pondokların aksine medreseler belirli bir müfredat programı ve sınıf geçme sistemi uygulayan, modern araç ve gereçlerle donatılmış okullardır. Buralarda klasik dinî derslerin yanı sıra Arapça, Malayca, İngilizce ve sosyal bilimlerle fen bilimleri de okutulur. Medreselerde gençlerin bilinçli bir müslüman olarak yetişmesi ve modern bir kişilik kazanması hedeflenir; öğrencilerde

Malezya Teknoloji Üniversitesi Kampüsü – Skudai, Johar

